

A FOGALMAKHOZ

A szellemről

A szellemet definiálni: ez maga a szellemtagadás. Minden definíció, amely élő valóságot akar meghatározni, erőszakos. Nemcsak abban a passzív értelemben, hogy erőszakolt, hanem abban az aktívban is, hogy tolakodó. Az első a kisebbik baj: hogy a definíció olyan szűk köntöst szab a meghatározandó tárgyra, hogy annak csaknem egész teste fedetlen marad, végeredményben csak a definíció baja. A tárgy maga sohasem tartott igényt arra, hogy ezzel a köntössel befedjék, hanem csak arra, hogy megismerjék – s a kettő egyáltalában nem ugyanaz.

Nagyobb baj az, hogy az ilyen definíció tolakodó is. A leegyszerűsítés, amivel dolgozik, azzal az igénnyel lép fel, hogy azonos a megismeréssel s hogy mint leegyszerűsített megismerés azokhoz is szól, akiknek semmi közük a megismeréshez, mert nem akarnak megismerni. A szellemet definiálni azt jelentené, hogy olyanokhoz szólunk a szellemről, akik a szellemen kívül állnak. De ez éppen a szellem meghamisítása volna. A szellemről csak az beszél hamisítás nélkül, aki minél kevesebb emberhez igyekszik szólni – lehetőleg csak egyetlen egyhez. A szellem leírhatatlan: csak élni és teremteni lehet a szellemben. Beszélni róla csak annyit jelenthet, mint részt venni a szellem örök párbeszédében.

Augustinus mondja, hogy a szellem megismerésének módja nem hozzáépítés, hanem lebontás. Nem az ismeri meg a szellemet, aki „új ismereteket” gyűjt, aki szellemére új emeleteket épít. Éppen ellenkezőleg: csak az jut el hozzá, aki önmagán belül minden falat lebont, mert a szellem e falak közé van bezárva. A szellemet keresni nem egyéb, mint e falak közül kiszabadítani, eltakarítani róla a romokat és rárakódásokat. Nincs ember, akiben ne volna benne az egész szellem: csak olyan van, akiben megkérgesedett. Ezt a kérget kell eltávolítani, hogy újra élővé lehessen benne.*

* * *

A szellem az a végső erő, ami a valóságot valóvá, élővé, működővé teszi. A csak személyesen átélhető – nem pedig „tudomásul vehető” – válasz az utolsó miéltre. Ha azt kérde-

* A modern pszichológia egyes irányai (különösen az *ortodox* pszichoanalízis) a maguk pszichoterápiái síkján módszerükben az augustinusi „lebontásra” emlékeztetnek. Amit mi „rárakódásnak” nevezünk, itt „gátlások” és „komplexumok” formájában látjuk viszont, és a gyógyulás útja e gátlások lebontása (vagy – ami az analógián mitsem változtat – gátlásjellegük lebontása). Ez a viszony Augustinus és a pszichoanalízis között természetesen nem megy túl az analógián, és ezzel a korlátozással összefüggésben külön kérdés marad, mi akadályozza a pszichoanalízist e módszere keresztülvitelében?

zem, mi a valóság, válasz helyett impozáns felhőkarcolóval ajándékoz meg a tudomány, amelynek legfelső emeletére ezer lépcsőfok visz. Beszél anyagról, molekuláról, atomról, elektrorról, hullámrezgésről. De ha az utolsó lépcsőfokon is megismétlem a kérdést, a választ már csak a szellemben találhatom és sehol másutt. *A szellem ott kezdődik, ahol a tudomány véget ér.* Az egyetlen lehetséges viszony közöttük az, hogy a tudomány a szellemből meríti kisebb vagy nagyobb erejét: a tudomány a szellem által van, mert minden a szellem által van.

* * *

A szellem a valóságnak az az egyetlen csodája, hogy a valóság van. Tehát nem ez a logikai ítélet, hogy „a valóság van”, hanem ez a „van” mint a valóság egyetlen csodája. Az él a szellemben, aki ezt a „van”-t, mint csodát, éspedig mint a valóság egyetlen csodáját éli át. Három mozzanatról van tehát szó és csak ez a három együtt jelenti a szellemet. Az egyik ez a tautológia: minden, ami létezik, van. A másik: az, hogy valami van, minden egyes esetben csoda. A harmadik: minden egyes ilyen csoda ugyanaz az egyetlen csoda. A szellemhez az jut el, aki a valóságot e három mozzanatban éli.

Először tehát: tudomásul veszi mindennek a létezését, ami van; felveszi magába a valóság anyagának teljes gazdagságát.

Másodszor: minden létezését, mint csodát vesz tudomásul. Ez azt jelenti, hogy a tudomásulvétel nem megszokott dolgok közömbös, gépies regisztrálása. Életet önt mindenbe, amit mint létezőt talál, azáltal, hogy mint a teremtés friss csodáját éli át: minden mindig a születés pillanatában van számára. Részt vesz a teremtésben, mert teremtést lát minden létezőbe. Így lesz a holt kőből Michelangelo-szobor; de így lesz abból a szoborból is, amit Michelangelo faragott, újra meg újra Michelangelo-szobor minden olyan pillanathban, amelyben művészi élményt jelent valakinek számára. Ha a szellem első mozzanatáról azt mondtuk: felveszi magába a valóság anyagának gazdagságát, így a másodikról azt mondhatjuk: értékévé teremti ezt az anyagot.

A harmadik: az értéké tere mtett végtelen anyaggazdagságot mint ugyanannak az e g y valóságnak gazdag kifejezését, minden terem tét mint ugyanannak az e g y erőcentrumnak működését éli át. Számára a világ egyetlen élő összefüggés, amelynek egyetlen tagjával sem történhetik olyasmi, ami az összes többi tagokra ne hatna valamiképpen, mert a valóság minden szála egy pontból fut ki és egy pontban metszi egymást. Számára a világ j e lrendszer, ahol minden j e lent valamit, mindennek j e l e n tősége van, s ahol minden j e l e nség ugyanannak az Egy Jelzettnek jele. Számára a világ t ö r - v é n y : arányrendszer, értéksor, ahol mindennek helyét és jelentőségét ehhez az Egyhez való viszonya szabja meg.

* * *

Minden olyan mértékben létezik, amilyen mértékben a szellem által létezik – amilyen mértékben erőt merítet magának a szellemből a létezéshez.

Mit jelent az, hogy a dolgok különböző mértékben léteznek?

A létezés mértéke: a létezés jelentősége. Hogy a dolgok különböző mértékben léteznek, azt jelenti, hogy jelentőségük foka különböző. Úgy is mondhatjuk: hogy értékük különböző. Értékük – min mérve? Az egészen, az Egyen. A mérték a valóság törvénye.

Az ember így mondja: „jelentősége van számomra”. Mit mond ezzel? Hogy valaminek kisebb vagy nagyobb jelentősége van számomra, azt jelenti, hogy ez a valami kisebb vagy nagyobb mértékben „érint engem”. De ki ez az „engem”? Mit kell érintenie hennem ennek a valaminek abban a számtalan elemre differenciált rendszerben, ami a körmöm hegyétől testemen, ösztöneimen, hangulataim egy-egy véletlen hullámverésén át valami rejtett középpontig „én” vagyok – mit kell érintenie, hogy jelentősége legyen „számomra”? Természetesen csak olyan valamit, ami egyetlen más elemnek sincs alárendelve: tehát éppen ezt a rejtett középpontot – a s z e m é l y i s é - g e m e t.

Hogy valami „érint”, azt jelenti: érzékeny vagyok iránta. A

személyiség: érzékenység-góc. Hogy valami milyen mértékben „jelent számomra valamit”, vagy „érint engem” – vagy egyszerűen: milyen mértékben létezik számomra, azt fejezi ki, hogy személyiségem milyen mértékben érzékeny iránta.

Az érzékenységhen nyílik meg előttünk a valóság. Ezzel egyszer mind azt is mondtuk, hogy valóság csak a személyiség számára létezik. Ez a szó: „személyiség” ad tartalmat ennek a szónak: „valóság” és ez a szó: „valóság” ennek a szónak: személyiség. A tiszta személyiség – tehát az, amelynek működését nem gátolják ráarakódások – érzékenységének mértékével kifejezi a valóság minden egyes mozzanatának v a l ó s á g o s, abszolút jelentőségét; érzékenységének skálája tehát a valóság érték-skálája, arányrendszere: t ö r v é n y e. Az érzékenység eszerint egyrészt azt jelenti, hogy valami számunkra egyáltalában v a n, másrészt, hogy meghatározott valóságértéke van. Ha valamit semmilyen érzéssel nem tudunk felfogni, azt jelenti, hogy semmilyen módon nem jelenik meg számunkra: nincs számunkra. Vagy másképp: nincs valóságértéke számunkra.

Egészséges az az ember, akiben a személyiség működését nem gátolják falak és ráarakódások, akiben tehát a testi valóság érzékelésétől a szellem érzékeléséig (a megismerésig) az érzékenység teljes skálája zavartalanul működik.* Az egészséges ember tehát a valóság törvényét éli: minden létezik számára, ami van és minden a maga valóságos jelentőségében létezik számára. Minden iránt érzékeny – de semmi iránt sem túlérzékeny és semmi iránt sem értékén alul érzékeny. Ezzel szemben a beteg ember a valóságot csonkán, a törvényt, az arányokat hamisan éli. Ilyen módon a betegség valóban a véges ember lényegéhez tartozik. De ezen belül is mindaz, amit szűkebb értelemben is betegségnek nevezhetünk, ugyanezt a jellegzetességet mutatja. A fogfájás túlozza a fog jelentőségét. A frigid nő számára nincs szerelmi élet. Vannak emberek, akik érzékette-

* L. a fenti jegyzetet a „lebontás” és pszichoanalízis viszonyáról.

nek a zene iránt: ezek számára nincs zene. Ugyanígy vannak emberek, akiknek számára nincs szellem.

A személyiségnél azt mondtuk: érzékenység-góc, a valóság tartalma, a valóság törvénye. De mindazt, amit a személyiségről mondtunk, a szellemről mondtuk. Abból indultunk ki, hogy minden olyan mértékben létezik, amilyen mértékben a s z e l l e m b ől erőt merített és úgy folytattuk, hogy minden olyan mértékben létezik, amilyen mértékben a s z e m é l y i s é g b ől erőt merített. Ezt azért tehettük, mert a s z e m é l y i s é g m a g a a s z e l l e m. Ha személyiségről beszélünk, a szellemről beszélünk a k o n k r é t l é t e z é s h a n g s ú l y á v a l. Az ember személyisége: az ember részvétele a szellemben, vagyis az ember mint szellem. Aminek Augustinus a lebontását követeli: mindaz, ami a személyiségre ráakódik. A lebontás a gyógyulás, a szellem szabaddá tétele.

Ahol a személyiség szabad, ott az egy szellem, a valóság törvénye sűg az embernek. Megsűgja neki önmagát, tehát sugalmazza az ember minden lépését. Az augustinusi lebontásra azért van szükség, hogy ezt a hangot meg lehessen hallani. Nem merev szabályokat sűg, hanem minden pillanatban új szót, mert a szellem szüntelen teremtés és a valóság minden pillanatban új arccal lép elénk. S ez megint a különbség tudomány és szellem között (olyan különbség, amit éppen mi nem győzhetünk eléggé hangsúlyozni, mert a zsidóságot kétszeresen fenyegeti a veszély, hogy a szellemet tudományként s formállogikai tudatként értse félre): a tudomány csak merev szabályokat adhat, típusokba skatulyázza a valóság jelenségeit, amit csak úgy tehet, hogy a valóságot nem tekinti élőnek. A szellem viszont maga az élő élet.

* * *

A személyiséget mint érzékenység-gócot írtuk le, de ezzel természetesen nem adtuk a személyiség meghatározását. Ilyen meghatározást nem is szándékszunk adni. A fogalmat úgy írtuk le, hogy egyik mozzanatából megvilágítottuk, de megvilágíthatjuk más mozzanatából is, s annál élesebben fog előttünk

állni, minél több mozzanata veti rá fényét. A mi különleges feladatunk szempontjából nélkülözhetetlen még egy ilyen fénykéve, s e második leírás így fog hangzani: a személyiség akaratóc.

A személyiség tiszta érzékenység és tiszta akarat. Ezzel azt mondtuk: a valóság van és hat. A kettő egy és ugyanaz: a valóság t e r e m t ő valóság, amely úgy van, hogy hat és azzal hat, hogy van. Hatni annyi, mint megnyilvánulni, megjelenni, kifejezni magát – minden teremtés a teremtő saját képmására való teremtés. A hatás az érzékenység komplementer mozdulata. De aki akar, hatni akar. Az akarat és hatás közé beékelődik ugyan, mint bizonytalansági tényező a „képesség” mozzanata; hatni akarok, de kérdés, képes vagyok-e hatni? A személyiség tiszta akaratánál azonban erről a mozzanatról nem lehet szó. A személyiség hatni akar, de ez a hatás maga a teremtő valóság, a valóság törvénye – tehát maga a személyiség. A személyiség azt akarja, ami van: önmagát akarja, éppen úgy, ahogy önmaga iránt érzékeny. Önmagát akarja, nem pedig valamit, ami rajta kívül áll: ez a tiszta akarat (a „szabad akarat”) tartalma. S ha ez így van, az akarat szó jellemző tartalmi hangsúlya nem lehet más, mint ez: akié a tiszta akarat, valóságát nem kívülről kapja, hanem önmagából teremti. A személyiség tiszta akarat és tiszta érzékenység, mert a személyiség a teremtő valóság.

* * *

Bármit is mondunk tehát a személyiségről, mindig ugyanazt mondjuk róla; ő az élő azonosság. Az „élő” jelző határolja el ezt az azonosságot a hasonló nevű gondolati absztrakciótól: a személyiség a személyes azonosság, személyes egész, személyes valóság.

Az azonosság, ha nem üres logikai kategóriaként kezeljük, hanem élő tartalmával együtt értjük, maga a tiszta érzékenység. Nem lehetek azonos azzal, ami „nem érint” engem, amihez „nincs közöm”, ami iránt érzéketlen vagyok. Mindez éppen az azonosság ellentétére jellemző: az idegenségre. Viszont minél érzékenyebb vagyok valami iránt, annál jobban „azonosítom”

magam velem: a szeretet az azonosság útja. Az azonosság a tiszta érzékenység, tehát csak a személyiség azonos maradéktalanul önmagával (és így az egész valósággal). Az ember rárukódásoktól („gátlásoktól”) zavart érzékenysége pedig olyan mértékben távolítja őt el az azonosságtól – olyan mértékben teszi idegenné számára önmagát és az egész valóságot –, amilyen mértékben érzékenysége korlátolt.

* * *

Személyiség csak egyetlen egy van; de hordozója, jele, útja végtelen sok. A személyiség egy; de ez nem a holt atom-egy, hanem végtelenül gazdagon tagolt egység. Az Egy, amely kibocsátja magából és magába gyűjti a Sokat, mint ahogy a gömb egyetlen középpontja kibocsátja magából és magába gyűjti a gömb összes sugarait. A személyiség az egy pontban feszülő teljes valóság, amely osztatlanul van meg mindenkiben, aki személy. Ezért éli át a valóságot egy és ugyanazon valóságként mindenki, aki személy, ezért léphet fel a megismerés az objektív-érvényűség igényével. Ez az „ismeretelméleti titok”: az a titok, amelynek megkerülése hiábavalóvá teszi minden ismeretelmélet védekezését a szolipszizmus támadásaival szemben.

Az egyéniség a személyiség megnyilvánulása, jele. A személyiség gazdagságával fejezi ki magát: egymástól különböző jelek végtelen sokaságával. Személyiség egy van, egyéniség sok; a személyiség az azonosság, az egyéniségek különböznek. Különböznek – de mégis bennük kell lenni az azonosságnak. Minden egyéniség az összes többi jelektől különböző jel, de mindegyik ugyanannak az egy jelzettnek jele. A jelben benne kell lenni a jelzettnek, a jel egyéni módján. De a jelzett itt a személyiség, tehát az élő azonosság. Ennek az azonosságnak kell benne lenni minden egyéniségben. Hogyan van benne a jelzett a jelben? Úgy, hogy a jel kifejezi a jelzettet – keresztülengedi magán. A jel a jelzett útja. Az egyéniség a személyiség útja: keresztülengedi magán a személyiséget.

* * *

A személyiség maga az élő egész, az egy pontban feszülő teljes valóság. Az egyéniség nem egész; de ő az egész lehetősége. Ő az egész útja; de ez az út az egészből indul ki és ugyanoda vezet vissza. A jel is, mint a jelzett útja, a jelzettől nyeri létét és a jelzetre mutat vissza. Csak akkor válik valóságos jellé, ha ezt a kettős mozgást elvégezte. A jel, amely nem mutat vissza a jelzetre, hazug jel: megtagadja jel-voltát, nem él a lehetőséggel, hogy az legyen, ami a rendeltetése. Az egyéniség rendeltetése, hogy egésszé, személyiséggé váljon. De az egésszé válás nála is lehetőség, amivel élhet, vagy amit megtagadhat. Az egésszé válásnak ez a lehetősége az egyéniség fogalmának jellegzetes hangsúlya, amely minden más fogalomtól megkülönbözteti. Ez a hangsúly az egyéni akaratra utal, mint az egyéniség lényegére.

A személyiséget, mint tiszta akaratot jellemeztük, amely önmagát akarja, tehát az önmagával való azonosságot. Ez magának az akaratnak a meghatározása: mindenki, aki akar, ezt az azonosságot akarja elérni. Ez különbözteti meg az akaratot az önkénytől vagy szeszélytől. Mikor e kifejezés értelmét kerestük: „érint engem”, fel kellett tennünk a kérdést: ki az az „engem”, akit valami érint? Ugyanezt a kérdést kell feltennünk, ha meg akarjuk keresni ennek a szónak értelmét: „akarok”. Ki az, aki akar bennem? A válasz itt is csak ugyanaz lehet: a személyiségem, amely nemcsak érzékenység-góc, hanem akarat-góc is. De a személyiség csak önmagát akarja. Bármit akarok, a személyiségem akarja önmagát, hogy az úton levő személyiségre (az egyéniségre) vonatkoztatva: bármit akarok, személyiséggé, egésszé, szellemmé akarok válni. Az akarat mindig a személyiség, a szellem akarata és a személyiségre, a szellemre irányul. Ezzel szemben az önkény vagy szeszély éppen az akarat egyetlen útjának megtagadása; nem a személyiségemből indul ki, hanem énemnek bármilyen véletlen állapotából és nem a szellemre irányul, hanem bármilyen tárgyat választhat magának.

Az akarat éles elhatárolása az önkénytől előfeltétele annak, hogy az akarat elemzéséhez egyáltalában hozzányúlhassunk.

De ezzel az elhatárolással még nem merítettük ki az akarat és önkény viszonyát. Ha az általános nyelvhasználat az „akarás” szóval az önkény aktusát is kifejezi, úgy ezzel az akarat és önkény pozitív kapcsolatára utal. A személyiség mint akaratgóc valóban mentes az önkénytől; de az egyéni akarat épp az ő specifikus hangsúlyán: a lehetőségen keresztül szerves kapcsolatba lép az önkénnyel. Minden lehetőség két lehetőség: a megvalósulásé és meg-nem-valósulásé. Az egyéni akarat lényegéhez tartozik, hogy tőle függ: legyen-e vagy ne legyen? Az egyéni akarat tehát két lehetőség: az akarat és az önkény lehetősége.

Az ember dolga, hogy a kettő között válasszon. Aki az elsőt választja, személyiséggé akar válni; aki a másodikat választja, nem akar személyiséggé válni. Aki az elsőt választja, egyéniség akar lenni; aki a másodikat választja, tárgy akar lenni a tárgyak között. Harmadik út az ember számára nincs. Az emberi lét szüntelen választás e két őlehetőség között. Ez a döntés az ember részessége a szellemben.